

O glagoljici uzgredno, no s autoritetom - Ferdo Šišić i Petar Skok

Hudorović, Isabell

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:003160>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost

Isabell Hudorović

O glagoljici uzgredno, no s autoritetom – Ferdo Šišić i Petar Skok

Završni rad

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Milica Lukić

Osijek, 2015.

SADRŽAJ:

0. Sažetak.....	3
0.1. Ključne riječi:	3
1. Uvod	4
2. Znanstveni portret istražitelja glagoljice Ferde Šišića	5
3. Ferdo Šišić – historiograf koji postavlja temelje ćirilometodskoj teoriji	7
3.1. Izvori za život i djelo Svete Braće	7
3.2. Tumačenje zaključaka splitskih sinoda u X. i XI. stoljeću i prvih dodira Hrvata sa Svetom Braćom. 9	
3.3. Usporedba gotskih runa i glagoljice	10
3.4. Susreti Hrvata i Gota na Balkanskom poluotoku.....	12
4. Znanstveni portret istražitelja glagoljice Petra Skoka	14
5. Teorija Petra Skoka - pristajanje uz zapadnu hipotezu	15
5.1. <i>Uslovi života glagoljice</i> na hrvatskom prostoru	15
5.2. Onomastička i toponomastička analiza.....	17
9. Zaključak	22
10. Zanimljivosti o kulturi Slavena u knjizi <i>Hrvatska povijest I</i> Ferde Šišića iz 1906.....	23
11. Pitanje mitologije u knjizi <i>Hrvatska povijest I</i> Ferde Šišića i radu <i>Uslovi života glagoljice</i> Petra Skoka	25
12. Literatura	27

0. Sažetak

Tema rada *O glagoljici uzgredno, no s autoritetom – Ferdo Šišić i Petar Skok* jest predstavljanje jedne brazde znanstvenoistraživačke njive, koju su zaorali istaknuti hrvatski povjesničar Ferdo Šišić i jezikoslovac, u prvom redu onomastičar, Petar Skok, i to one koja je u njihovu znanstvenome obzoru na margini, usputna, a tiče se glagoljice, njezina postanka i razvoja. Članak se sastoji od dvaju temeljnih preglednih poglavlja, a svako donosi kritički osvrt na teoriju odabranoga autora. Izuzetna je važnost Ferde Šišića u otvaranju temeljnih glagoljskopaleografskih pitanja u njegovoj prvoj *Povijesti*. Ta se pitanja tiču sličnosti gotškoga i glagoljskoga pisma. Petar Skok kao ugledni onomastičar i romanist piše o jasnom utjecaju latinskoga jezika s akvilejskoga područja u okviru franačke kristijanizacijske misije i pisma latinice na našim prostorima. Smatra kako se glagoljica morala razviti na području Posavske i Dalmatinske Hrvatske u VIII. I IX. stoljeću i to u okviru zapadne hipoteze o postanku glagoljice.

0.1. Ključne riječi: *Ferdo Šišić, Petar Skok, Sveta Braća, ćirilometodska teorija, latinička teorija*

1. Uvod

U okviru devetnaestostoljetnih znanstvenih disciplina koje su presudne u definiranju slavenskoga pa tako i hrvatskoga identiteta nije bilo autoriteta koji je zanemario pisati o podrijetlu i postanku glagoljice i poduprijeti tu plodnu istraživačku temu. Tri su temeljna kriterija za određivanje podrijetla i postanka glagoljice koje navode L. Geitler (1883), Jagić (1911) i M. Žagar (2013): egzogene, endogene i egzogene-endogene (Damjanović 2004: 54). Glagoljica se sačuvala kroz tisućgodišnje razdoblje te i dalje predstavlja jedan od temeljnih simbola nacionalnoga identiteta i pridonosi očuvanju višestoljetne baštine. Temeljni je zadatak ovoga rada prikazati glagoljsko pregalaštvo Ferde Šišića i Petra Skoka. Svaki je na svoj način pridonio korpusu važnih činjenica o postanku uglednoga (sve)slavenskog pisma. Unatoč tome što im paleoslavistika nije primarno istraživačko područje, uvidjeli su važnost pitanja o postanku i podrijetlu glagoljice i toj temi posvetili nezanemarivu pozornost. Donijeli su određenu svježinu znanstvenoga pogleda, obilježenoga novim informacijama i neopterećenim pristupom. Svojim su znanstvenim autoritetom iskazali poštovanje prema temi o postanku i podrijetlu glagoljice i podigli razinu raspravljanja o njoj. To što je pitanje bilo usputno, ne znači da je vrijednost njihova rada, kada je u pitanju geneza glagoljice, zanemariva i neznatna. Dapače, obogatili su jednu od najvažnijih slavističkih paleografskih rasprava iako njihov rad u prvome redu donosi primarne povijesne i filološke informacije. Kada povjesničar Ferdo Šišić opisuje život i djelo Svete Braće, tumačenje zaključaka splitskih sinoda u X. i XI. stoljeću te prve dodire Hrvata sa Svetom Braćom iznosi afirmativne argumente za ćirilometodsku teoriju. Jedini argument koji se nalazi u prvoj Šišićevoj *Povijesti*, a ide u prilog gotskoj teoriji, usporedba je gotskih runa s glagoljicom na grafemskoj razini. Šišić ističe sličnosti tih dvaju pisama. Petar Skok, jezikoslovac i romanist koji zagovara zapadnu hipotezu, vrši pak analitičku jezičnu analizu riječi venetskoga i furlanskoga podrijetla nastalih na području djelovanja akvilejskih misionara – Posavske i Dalmatinske Hrvatske. Povjesničaru i jezikoslovcu temeljno je zajedničko neizravno tumačenje postanka i podrijetla glagoljice. Opisujući povijesna zbivanja, Ferdo Šišić usputno ističe važnost djelovanja Svete Braće na našim prostorima u IX. stoljeću. Petar Skok neizravno progovara o važnosti djelovanja akvilejskih misionara i o njihovu utjecaju na razvoj i uvjete života glagoljice na našim prostorima baveći se jezičnom usporedbom.

2. Znanstveni portret istražitelja glagoljice Ferde Šišića

U poglavlju predstaviti će se život i djelo Ferde Šišića kao izuzetno važnoga i utjecajnoga historiografa, akademika, politički aktivnoga intelektualca. Rođen je 9. ožujka 1869. godine. S obzirom na prezime, drži se da je podrijetlom iz Crne Gore, iz maloga mjesta Šišići u bokokotorskom zaleđu. Međutim, njegova se obitelj doseljava u Retkovce blizu Vinkovaca gdje se i rodio. Godine 1873. obitelj se seli u Zagreb gdje mladi Šišić završava osnovnu i srednju školu i naposljetku fakultet na kojemu je studirao povijest i geografiju na Sveučilištu Franje Josipa u Zagrebu. Doktorirao je 1900. godine na temi *Zadar i Venecija od 1159. do 1247. godine*, ubrzo zatim načinio je i docentsku habilitaciju *Miha Madijev de Barbezanis* (Kolar-Dimitrijević 2003: 414). Nakon završenog studija tijekom kojega je od III. do V. semestra boravio i u Beču, car Franjo Josip I. 1906. imenuje ga izvanrednim profesorom za hrvatsku povijest i tri godine kasnije biva unaprijeđen za redovnog profesora za hrvatsku povijest. Uživao je status uglednog profesora povijesti na zagrebačkom Mudroslovnom fakultetu i Filozofskom fakultetu. Pri tome nasljeđuje svoga profesora Tadiju Smičiklasu. Mnogi su smatrali da proučava i tumači hrvatsku povijest u skladu sa svojim ideološkim, nacionalnim i religioznim nazorima ili u skladu s vladajućom političkom konjunkturuom te su ga zbog toga izuzetno kritizirali (Antoljak 1989: 125-127). Napisao je sintezu hrvatske povijesti do 1873. godine u djelima: *Hrvatska povijest* (I-III, 1906-13), *Pregled povijesti hrvatskoga naroda: od najstarijih dana do godine 1873* (1916), *Jugoslavenska misao: istorija ideje jugoslavenskog narodnog ujedinjenja i oslobođenja od 1790.-1918.* (1937), *Povijest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića* (1942). Bavio se i problematikom XIX. i XX. stoljeća u djelima: *Rijeka i riječko pitanje* (1912), *Rijeka i Zadar* (1921), *Predratna politika Italije i postanak Londonskog pakta (1870-1915)* (1933) i dr. Radio je i na izdavanju građe u seriji JAZU jest *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium izašli su Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Hrvatski saborski spisi* (I–V, 1912–18). Priredio je i nekoliko kritičkih izdanja kao što su *Ljetopis popa Dukljanina* (1928), *Korespondencija Rački – Strossmayer* (I–IV, 1928–31), *Josip Juraj Strossmayer: dokumenti i korespondencija* (1933).¹ Umro je 1. siječnja 1940. godine. Posthumno su mu objavljena sljedeća djela: *Povijest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića* (1944), *Pregled povijesti hrvatskoga naroda* (1962, 1975), *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* (1990), *Povijest Hrvata: pregled povijesti hrvatskoga naroda* (2004)

¹ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59603> (27. siječnja 2015. u 14.10 sati).

(Antoljak 1989: 125-127). Na danima otvorenih vrata HAZU 2014. obilježena je obljetnica rođenja Ferde Šišića s temom njegova života i rada.²

Osim njegova statusa uglednoga povjesničara, nije zanemarivo ni njegovo političko djelovanje. Politička djelatnost F. Šišića trajala je od 1908. do 1911. godine. Izabran je na listi Hrvatsko-srpske koalicije za zastupnika kotara Vinkovci u Hrvatskom saboru 1908. godine. Nakon toga pristaje uz Stranku narodnoga napretka N. Tomašića u kojoj je 1911. obavljao dužnost tajnika.³ Pred kraj svoga politički aktivnoga života djeluje uglavnom u Budimpešti gdje se vodi velika politika odnosa Hrvatske i Ugarske zbog čega zapostavlja vinkovačku lokalnu politiku. Njegovo najuspješnije političko djelovanje veže se uz mjesto delegata. Na zajedničkom je hrvatsko-ugarskom saboru uklanjao napetosti koje su dolazile s obje strane – hrvatske i ugarske. (Kolar-Dimitrijević 2003: 413-431.).

Milan Šufflay načinio je pregledni prikaz i kritički osvrt njegove *Hrvatske povijesti*. Posebice će nas zanimati knjiga broj jedan koja nam je bila temeljna literatura za obradu Šišićeva pristupa problemu geneze glagoljice. Šišić kreće od samih početaka, od seobe Južnih Slavena s Karpata na jug pri čemu opisuje i kako je nastalo ime *Sloven*. Napominje kako su Hrvati došli pod prisilom i vodstvom Avara. Nisu stvarali organizirane države, nego županije s županima na čelu. Kninska županija bila je središte tadašnjeg hrvatskoga naroda. O tome kako su Avari imali snažan utjecaj na razvoj i kulturu u Lici, Gackoj i Krbavi sve do X. stoljeća. Ističe veze Romana s dalmatinskim gradovima. Hrvati, doselivši se na Jadran postali su granična država koja je dijelila Istok i Zapad, što se i službeno odigralo 1054. godine. Naglašava se kako je Šišić „Pacta conventu“, ugovor između dvanaest hrvatskih plemena i kralja Kolomana 1102. godine smatrao vjerodostojnim izvorom. Na kraju Šufflay upozorava na važnost, potpunost, znanstvenu vrijednost i dotjeranost Šišićeve povijesti o staroj hrvatskoj državi (Šufflay 1927: 118-123).

Slika 1 - Ferdo Šišić, povjesničar

² <http://www.glas-slavonije.hr/vijest.aspx?id=254070> (15. siječnja 2015. u 13.30 sati).

³ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59603> (27. siječnja 2015. u 15.05 sati).

3. Ferdo Šišić – historiograf koji postavlja temelje ćirilometodskoj teoriji

U sljedećim poglavljima bit će raščlanjeni argumenti koje idu u prilog mišljenju da je Šišić postavio temelje ćirilometodskoj teoriji te oni koji se tiču gotske teorije o postanku i podrijetlu glagoljice.

3.1. Izvori za život i djelo Svete Braće

U vjerodostojnoj i provjerenj povijesti Ferde Šišića nalazimo opise života svetaca u obliku legendi koje su napisane u crkvenodidaktičke svrhe kako bi se opravdala i obranila svetost i božansko podrijetlo crkvenoslavenskoga jezika i pisma (on koristi termin *crkvenoslovenski* budući da nazivlje još nije bilo usustavljeno). Dakle, riječ je o legendama koje imaju vjerodostojne potkrijepe uz neke izmišljene činjenice u svrhu uljepšavanja umjetničke tvorevine – legendi (Šišić 1990: 364). Vjerodostojni i provjereni izvori koji potvrđuju njihovo postojanje, a kojima se služio pri uvrštavanju života svetaca u svoju *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* jesu:

- a) Svjedočanstva suvremenika rimskog knjižničara Anastasija o Konstantinu
- b) Pisma pape Ivana VIII.
- c) Pisma pape Stjepana V. do 885.
- d) Anonimni polemični spis *De conversione Bagoariorum et Carantorum*, napisan 871. u krilu salzburške crkve
- e) Pismo salzburškoga nadbiskupa Teotmara i njegovih sufragana papi Ivanu IX.

Iz svega navedenoga može se zaključiti da je Šišić u jednu ruku zagovaratelj ćirilometodske teorije i da na ona počiva na provjerenim izvorima, ali i na legendama. Kao povjesničar daje prednost tumačenju povijesnih vrela, a ne samim pismovnim/glagoljičnim spomenicima.

Izvori koji se danas smatraju relevantnim za proučavanje života i djela Svete Braće, a onda i za postanak glagoljice, u *Slovu iskona* S. Damjanovića podijeljeni su na staroslavenske, latinske i grčke.

I. Staroslavenski izvori:

1. Panonska žitja,
2. Prološka žitja,
3. Pohvalni govori,
4. Traktat Crnorisca Hrabra,
5. Azbučna molitva,
6. Hrvatskoglagoljske službe Svetoj Braći,

II. Latinski izvori:

1. Italska legenda (*Vita cum translatione S. Clementis*),
2. Papinska pisma,
3. Svjedočenja knjižničara Anastazija,
4. *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*,
5. *Historia Salonitana*

III. Grčki izvori:

1. Opširno Klimentovo žitje (Bugarska legenda),
2. Kratko žitje Klimentovo (Ohridska legenda).

(Damjanović 2004: 31-37)

Iz navedenoga je moguće zaključiti o podudarnosti izvora kojima se Šišić koristi u svojoj povijesti pri opisu života i djelovanja Svete Braće i onih kojima se koristi suvremena znanost kao relevantnim za tumačenje njihova života i postanka glagoljice. Sljedeći argumenti koji su u okviru ćirilometodske teorije jesu vezani uz splitske sinode iz X. i XI. stoljeća i prvi dodir Hrvata s prvim slavenskim pismom - glagoljicom.

3.2. Tumačenje zaključaka splitskih sinoda u X. i XI. stoljeću i prvih dodira Hrvata sa Svetom Braćom

Opisujući povijesne, političke i društvene prilike 9. stoljeća, Ferdo Šišić u svojoj prvoj *Povijesti* napominje kako je papa Ivan VIII. pozvao dalmatinske biskupe da mu se pokore, ali su oni to odbili. Dalmatinski biskupi sklapaju mir s Carigradom za vrijeme kralja Tomislava i tada već utvrđena Ninska biskupija (oko 860. godine) dobiva posvetu čiji je biskup bio Teodozije. Ninska se biskupija proširila po cijelom državnom teritoriju, a dalmatinske bivaju stegnute unutar svojih zidina. Katičić navodi kako je u hrvatskoj historiografiji još u XVIII. stoljeću zastupljeno mišljenje da je Ninska biskupija postala glavno rasadište za glagoljašku pismenost i slavensku liturgiju (Katičić 2013: 42). Osim toga, Šišić ističe kako Hrvati u tom razdoblju prihvaćaju slavensku Božju službu i *glagoljsko pismo* koje su donijeli protjerani učenici svetog Metoda (Šišić 1906: 49).

Šišićev zaključak je da Hrvati, općenito slavenski narodi tada, postaju kulturna zajednica te da se tako mogu "opremljeni" suprotstavljati latinizaciji. Budući da Šišić naglašava da je riječ o glagoljskome pismu u svojoj *Povijesti*, ponovno se potvrđuje da je obla glagoljica bila prvo autohtono pismo Slavena koje se u potpunosti prilagodilo njihovu staroslavenskom jeziku. Osim toga, time se potvrđuje i da je tvorac upravo takve glagoljice Sv. Konstantin Filozof. Šišić ističe kako su Konstantinovi učenici Slavenima donijeli glagoljsko pismo i mogućnost vršenja službe na vlastitome jeziku. Do tada nisu mogli pružati otpor latinizaciji, što također upućuje na to da nisu imali vlastito sustavno pismo kojim bi im to bilo omogućeno (Šišić 1906: 49).

Postoje različita tumačenja o tome kojim su putem išli Sveta Braća pri pokrštanju i opismenjavanju te jesu li prema tome oni izravno stigli u našu domovinu ili su to bili njihovi učenici. Damjanović ističe kako utemeljene pretpostavke govore da se dodir Hrvata s djelom Svete Braće dogodio 60-ih i 80-ih godina IX. stoljeća za vrijeme Domagoja i Branimira (Damjanović 2004: 207). Katičić tvrdi da su učenici Svete Braće donijeli glagoljicu i njezin ustroj, slavensku liturgiju i crkveni jezik njihove škole na područje dalmatinske crkve (Katičić 2013: 43). Oni nakon Metodove smrti 886. godine bježe prema jugu. Jedan dio odlazi prema Makedoniji gdje će se razviti središte glagoljske i ćirilske pismenosti, dok drugi bježi prema Jadranu. Neki od njih dospijevaju u Veneciju gdje završavaju kao roblje, međutim otkupljuje ih čovjek cara Bazilija I. i odvodi u Carigrad. Najrelevantniji izvor koji opisuje dodir Hrvata s dolaskom učenika Svete Braće jest *Kronika popa Dukljanina* (Lukić, Blažević-Krezić 2014:

166). Iz svega navedenoga zaključuje se da su argumenti koji govore u prilog ćirilometodskoj teoriji tumačenje povijesnih vrela važnih za život i djelo Svete Braće, tumačenje zaključaka splitskih sinoda u X. i XI. stoljeću i tumačenje prvih dodira Hrvata s djelom Svete Braće.

Slika 2 - Sveta Braća

3.3. Usporedba gotskih runa i glagoljice

U svojoj prvoj *Povijesti* (1905), kada opisuje susret Slavena i Gota na Balkanskom poluotoku, Šišić upućuje na sličnost između gotškoga i staroslavenskoga jezika na leksičkoj razini te pismovnu sličnost glagoljice i kasnije ćirilice s germanskim/gotskim runama, o čemu svjedoči sljedeći navod:

„E da li su stari Južni Slaveni imali glasovno pismo ili tek neke mnemotehničke znakove („crte i reze“), nije sigurno. Svakako je od važnosti, što je velik dio naziva pojedinih pismena u kasnijoj glagolici (odnosno ćirilici) uzet od gotškoga ili bolje prema germanskim runama; (...)“ (Šišić 1905: 15).

Razlika između gotskih/germanskih runa i gotškoga pisma o kojoj govori jest u tome što su rune povijesno i pretkršćansko (ali i kršćansko) fonografsko pismo koje se urezivalo u drvo ili kamen, dok je gotski alfabet sastavio biskup Ulfila na temelju poganskih gotskih runa i pod utjecajem grčkoga pisma. Gotski biskup sastavlja alfabet za potrebe prijevoda Novoga zavjeta – *Codex Argenteus*. Gotski alfabet služio je u određenom povijesnom trenutku i kao misionarsko pismo, za kristijanizacijske potrebe. Usustavljen je poput glagoljice, ali s manjim stupnjem originalnosti, što sugerira jača veza i usporednost spram grčkog i latinskog pisma. (Žagar 2013: 66).

Šišić tumači plan izraza pojedinih slova koja su izravno nastala iz gotskih ili su im slična. U vezi s tim, tumači da je *az* nastao prema *os, ans*. Određene riječi u staroslavenskom nastaju pod izravnim utjecajem i motivacijom gotskoga jezika poput riječi *glagol* koja je nastala prema *hagal, hagls, haegl, iže* prema *is, eis, naš* prema *naud, nauthus, nead, tvrdo* prema *horu, thournus, dorn, fert* prema *pairrh, peord*, a *ižica* prema *ezec*. Navedeno, prema njegovu mišljenju, vodi u pismenost i mogućnost posjedovanja vlastitoga pisma, uz jezik, prije sv. Ćirila i Metoda (Šišić 1905: 16).

Kada Šišić spominje vezu s gotskim pismom, ta povezanost ostaje na razini prigodnosti i slučajnosti za koju drži da ju nije dalje potrebno tumačiti. Jedini argument koji ide u prilog gotskoj teoriji i nastanku glagoljice na hrvatskome tlu prije Svete Braće jest veza izeđu naziva glagoljskih i gotskih pisama. Gotska ili migracijska teorija pripada skupini predćirilometodskih hipoteza koje nastanak glagoljice pretpostavljaju bliže Hrvatima, prema kojoj bi u podlozi stajala gotska odnosno runska slova. Prvi koji postavlja takvu hipotezu je Klement Grubišić u XVIII. stoljeću koji je smatrao da je do tog preoblikovanja tračkih i frigijskih oblika došlo još pri susretu Slavena i Gota na Balkanskom poluotoku – pretkršćansko vrijeme (Žagar 2013: 66).

Fehu (f)	Hagalaz (h)	Teiwaz (t)
Uruz (u)	Nauthiz (n)	Berkana (b)
Thurisaz (th)	Isa (i)	Ehwaz (e)
Ansuz (a)	Jera (j, y)	Mannaz (m)
Raido (r)	Eihwaz (e)	Laguz (l)
Kenaz (k)	Perthro (p)	Inguz (ng)
Gebo (g)	Algiz (z)	Othila (o)
Wunjo (w, v)	Sowulo (s)	Dagaz (d)

Slika 3 - Gotske rune

3.4. Susreti Hrvata i Gota na Balkanskom poluotoku

F. Šišić u svojoj knjizi *Povijest Hrvata za vrijeme narodnih vladara* (pretisak izdanja iz 1925. godine) opisuje susret Hrvata i Gota u V. stoljeću i to na takav način da govori o dvama narodima koji su postojali kao zajednica – koju su počeli izjednačavati. Razmirice između Rimljana i Gota postojale su zbog Teoderikove raspodjele plodnoga zemljišta među Gotima. Rimljani su ih gledali kao otimače njihove domovine, a drugi važan problem bio je to što su bili pogani, odnosno nisu pripadali rimokatoličkoj crkvi, nego su pripadali redu Arijanaca⁴. Gledali su ih kao nevjernike, pogane, otimače, provalnike, neznalice, a sve se to prenosi i na Slavene (Šišić 1990: 170).

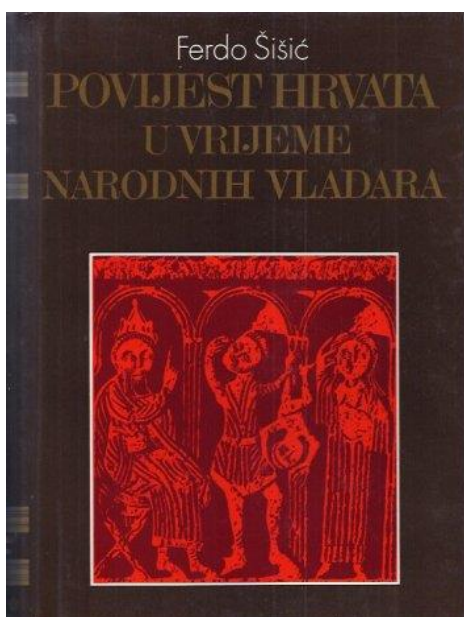
Osim toga, Šišić navodi i to da Toma Arhiđakon naziva Hrvate riječju *Gothi*⁵ te da su za sociologa Gumpłowicza Hrvati zakarpatskoga podrijetla poslavenjeni Goti koji su se preselili u današnju Galiciju iz ostrogotske države i ondje ovladali Slavenima (Šišić 1990: 257). Iz toga proizlazi da Toma izjednačava Hrvate s Gotima, odnosno dodjeljuje im pogrđan naziv jer i Hrvate smatra arijancima (Katičić 1998: 213). Uz to, Toma naziva starosjeditelje na sjeveru Dalmacije Kuretima, a doseljene Gote Hrvatima (Tafra 2003: 28). Toma Arhiđakon pisac je XIII. stoljeća, a kako je i za pretpostaviti – koristio se starijim vrelima, zbog čega je u njegovu djelu došlo do izjednačenja naroda (Katičić 1998: 397). Rimljani su držali Hrvate i Gote jednim narodom, što je moralo u kasnijim zapisima ostaviti traga. Ako usporedimo Šišićev opis susreta Hrvata i Gota na Balkanskom poluotoku, vidljivo je da ih kao narode ni u kojem trenutku ne poistovjećuje, dok to Toma Arhiđakon čini u svome djelu *Historii salonitani* (XIII. stoljeće). Važno je napomenuti kako M. Barada smatra da dio Tomine kronike koji se odnosi na događaje što su se zbili prije njegova života nisu izvorni sastavci, nego srednjovjekovne kompilacije (Matijević Sokol 2011: 31). Prirodno je da narode koji su geografski blizu smješteni često uspoređuju ili čak poistovjećuju, odnosno smatraju kako su međusobnim utjecajem stvorili jednake navike i običaje. Hrvati, unatoč susretu s Gotima na Balkanskom poluotoku, zadržavaju svoju kulturu, jezik i identitet na što je i sam Šišić neizravno uputio.

⁴ Red Arijanaca je hereza kojoj je začetnik Arije. Pripadnici hereze negiraju božansku narav Sina božjega. Arije biva protjeran u Ilirik nakon izopačenja 325. godine na Prvom nicejskom saboru. Točno mjesto u koje biva protjeran je Sirmij (Srijemska Mitrovica) gdje dalje propovijeda i širi svoj nauk (Žagar 2013: 66).

⁵ *Craoti vel Gothi* (Šišić 1990: 257).

Slika 4 - Hrvatska povijest I

Slika 5 – Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara

4. Znanstveni portret istražitelja glagoljice Petra Skoka

Petar Skok bio je akademik, sveučilišni profesor, priznati stručnjak na području romanistike, balkanistike, slavistike i toponomastike. Rođen je 1. ožujka 1881. godine u Jurkovu Selu u Žumberku. Gimnaziju završava u Karlovcu. Nakon toga odlazi studirati na Filozofski fakultet u Beč, i to romansku, germansku i usporednu indoeuropsku lingvistiku. Doktorirao je 1905. godine u Beču s disertacijom o toponimiji južne Francuske koja je i danas jedno od najvažnijih djela u tom području istraživanja. Poslijediplomski doktorski studij završava na Filozofskom fakultetu u Zagrebu s temom iz usporedne romanske filologije te ondje osniva katedru za romanistiku. Osim toga, studij francuskoga jezika postavlja na najvišu razinu. Na katedri za romansku filologiju radi kao profesor. U nekoliko stotina studija i članaka sustavno je obradio i etimološki proučio hrvatske i južnoslavenske romanizme. Osobitu pažnju pridaje ostacima izumrlog dalmatskog (autohtoni romanski jezik dijela hrvatske obale i otoka) kako u onomastici tako i u rječniku hrvatskih govora. Njegov najraniji rad obilježen je knjigom *Pojave vulgarno-latinskoga jezika na natpisima rimske provincije Dalmacije* (1915), a srednjovjekovni hrvatski latinitet obradio je u knjizi *Supetarski kartular* (1952). Proučavao je i hrvatske govore, primjerice govor Žumberka te tekstove iz stare hrvatske književnosti kao što je Marulićeva *Judita*. Važnost njegovih dugogodišnjih etimoloških istraživanja, koja traju od 1948. do 1956. godine, očituju se u djelu o povijesti naših riječi – *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Riječ je o rječniku koji ima visoku znanstvenu vrijednost te predstavlja temelj hrvatske (i srpske) etimologije. Važnost rječnika očituje se u obilju građe koju je prikupio (etimološke, dijalektološke, onomastičke, tvorbene), osim iz hrvatskoga (i srpskoga) jezika i iz okolnih jezika, posebice balkanskih. Valentin Putanec deset godina kasnije i potom ih objavljuje za tisak priređuje deset tisuća Skokovih rukom pisanih stranica i potom objavljuje (Ivšić, Bergovec 2012: 192). Druga važna Skokova djela su *Dolazak Slovena na Mediteran* (1934), *Naša ribarska i pomorska terminologija na Jadranu* (1935), *Pregled francuske gramatike* (I-II, 1938-1939), *Osnovi romanske lingvistike* (I-III, 1940), *Rekonstrukcija dačkoslavenskog vokabulara* (1948), *Leksikologijske studije* (1948).⁶ Napisao je i opsežnu toponomastičku studiju *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima* (1950). Njegov život i rad završava 1956. godine (Guberina 1956: 97-99).

⁶ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56465> (15. siječnja 2015. u 14.00 sati).

Slika 6 - Petar Skok, filolog

5. Teorija Petra Skoka - pristajanje uz zapadnu hipotezu

Petar Skok filolog je i romanist koji zagovara zapadnu hipotezu po postanku i podrijetlu glagoljice (Žagar 2013: 66). Ona se temelji na tom što je veći broj epigrafskih glagoljičkih spomenika pronađen na hrvatskom prostoru te što se je glagoljska baština najduže zadržala na hrvatskome prostoru (Žagar 2013: 61). No, ta je pak teorija nedovoljno argumentirana jer najstariji glagoljični tekstovi su češko-moravski, bugarski i makedonski koji nemaju izrazitih hrvatskih jezičnih osobina, dok hrvatski glagoljski spomenici posjeduju istočno južnoslavenske jezične osobine – što su stariji tekstovi to ih je više (Damjanović 1995: 14). Skokova metoda dokazivanja postanka glagoljice bila je raščlaniti terminologiju kojom su se koristili hrvatski glagoljaši na području Posavske i Dalmatinske Hrvatske kada su djelovali akvilejski misionari.

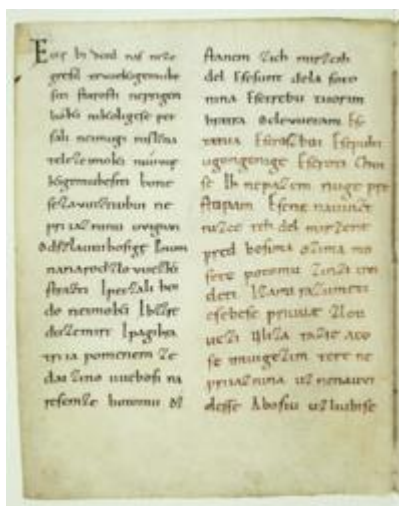
5.1. Uslovi života glagoljice na hrvatskom prostoru

Petar je Skok uspoređivao i raščlanjivao u svome radu crkvenoslavensku terminologiju i time upućivao na riječi (crkvene termine i onomastiku) koje imaju venetsko ili furlansko podrijetlo, a iz tih su mjesta Hrvati bili misionari pod vodstvom akvilejskog patrijarha (Žagar 2013: 66). Upućuje na to da su Hrvati stvorili vlastito pismo ugledanjem na tipove latinskih pismovnih stilizacija u okviru franačkih misionarskih utjecaja, a kojima su se prije toga morali služiti ne imajući svojega. Pretpostavlja se da je to pismo u tom slučaju trebalo nastati u VIII. stoljeću. Prema tome, Skok tvrdi kako se glagoljica razvijala na našim prostorima, i to onima koji su pokrštavani od strane akvilejskih misionara (drugi val pokrštavanja⁷) (Skok

⁷ Više o tome u Radoslav Katičić, *Hrvatski jezik* (Zagreb: Školska knjiga, 2013), 35.

1953: 60). No, svojim tvrdnjama ni na koji način ne negira treći val pokrštavanja, odnosno djelovanje slavenskih misionara i moravsku misiju.

Neupitno je da je pokrštavanje teklo od franačke strane na slavenskome jeziku prije moravske misije. To pokazuje dušebrižničku narav akvilejskih misionara zbog kojih je narodu bilo omogućeno vršenje Božje službe na vlastitome jeziku (Katičić 2013: 38). O tome nedvojbeno svjedoče *Brižinski spomenici* koji obuhvaćaju tri kratka rukopisa: BS I⁸ i BS III⁹ ispovjedne su formule, a u BS II¹⁰ nalazi se homilija tješnje povezana sa staroslavenskom tradicijom. Njihov je značaj izuzetan jer su prvi pisani tekst latinicom iz najstarijeg razdoblja slavenske pismenosti i jedini spomenik s kraja X. i početka XI. stoljeća koji potvrđuje postojanje staroslavenskoga jezika u panonskom prostoru (Damjanović 2004: 153). No, taj se kristijanizacijski val ne može dovesti u vezu s postankom i podrijetlom glagoljice. Za to nema nikakvih dokaza, a veze glagoljice s latinicom mogu se uspostavljati tek u odnosu na uglatu glagoljicu koja prima latinične utjecaje (prozračno pisanje i dr.). Podrijetlo oble glagoljice nije moguće dovesti u vezu s franačkim tlo. Jedino je moguće pretpostaviti da je franačka misijska služba uistinu stvorila plodno tlo na našem prostoru (svi toponimi, imena, termini i finakcije koji ukazuju na akvilejsko podrijetlo od velike su vrijednosti jer svjedoče o demokratičnosti franačkoga procesa pokrštavanja, o čemu se do sada malo pisalo, ali i dalje ne svjedoče o vezi tog prostora i glagoljice) za konačnu evangelizaciju Slavena na vlastitu pismu i jeziku (staroslavenskom i glagoljici u okviru moravske misije).

Slika 7 - Jedna stranica *Brižinskih spomenika*

⁸ BS I – Brižinski spomenik I.

⁹ BS III – Brižinski spomenik III.

¹⁰ BS II – Brižinski spomenik II.

5.2. Onomastička i toponomastička analiza

Ne obrađujući toliko pomno pitanje glagoljice koliko je to učinio F. Šišić s povijesne strane, P. Skok u problematiku uključuje pak svoja znanja o romanskoj filologiji, ističući utjecaj latinskoga jezika na staroslavenski. Skokova hipoteza počiva na posrednim „dokazima“, a ne na izravnima. Razlog tomu je što poseže za jezičnim materijalom, čija je osobina fleksibilnost, a ne za pisanim glagoljičnim spomenicima koji su izravni dokazi i nepromjenjivi. Kao što je poznato, a i autor to naglašava, glagoljica se potpuno razvila i najduže zadržala na hrvatskom tlu (sjeverni Jadran, Hrvatsko Primorje, Kvarnerski otoci) jer je ondje imala bogoslužnu, pravnu i literarnu funkciju (Skok 1953: 50). Skok naglašava da toponimi, kršćanska terminologija i vlastita imena s područja na kojima se proširilo glagoljaštvo svjedoče o preduvjetima razvoja glagoljice (pod primarnim unutarnjopismovnom utjecajem latinice).

Najprije je u svome radu započeo s analizom **onomastičkih termina**. Prvi primjer koji navodi svetac je i prvi biskup akvilejske crkve sveti *Hermăgôrăs* koji je prema akvilejskoj legendi učenik svetoga Marka¹¹ te autor čedadskog evanđelja. Skok stiče kako u furlanskom to ime sveca nema značajnu ulogu, dok je u slovenskom i hrvatskom ostavilo traga u imenima i prezimenima i u nazivima voća, razvijenim sasvim po zakonima naše fonetike. Smatra kako je već u VI. stoljeću to ime prodrlo u naš narod. Spominje prezimena kao što su *Mogorić* (XV. st.), *Mogorović* (XV. st.), *Mogorević* (XVI. st.), u XIV. i XV. stoljeću *Mohor*, ističe da je tako i u slovenskom sve do danas te da odatle potječu prezimena, naše *Mohorić* (XV. st.), *Mohorovičić*, slovensko *Mohorič*. Skok napominje kako su od imena sveca nastali nazivi za jednu vrstu kruške (*mohorica*) i za jednu vrstu jabuke (*mohôrka*). On smatra da je nejasno zašto se u Nugalama (Istra) kamenu ugljen naziva *mohórovica*. Osim toga, tvrdi da je važno zabilježiti kako je mjesto grčkog naglaska sačuvano i u furlanskom, ali i u hrvatskom i slovenskom. Ističe kako *Mogor* i *Mohor* sami svojim nazivom, po svojoj fonetskom obliku i po području na kojemu se govore, ističu vezu s franačkom misijom pokrštavanja (Skok 1953: 51-52).

Drugi primjer iz onomastike koji izdvaja jesu imena glavnih raskolnika iz vjere u vrijeme naše narodne monarhije. Dva takva raskolnika nose hrvatske hipokoristike – *Ceddeda* i *Potepa*. Smatra da je u *Ceddeda* jasno vidljiv hipokoristik *Zdeda* koji dolazi od *Zdedrug*,

¹¹ E. Hercigonja napominje kako prema predaji *Čedadski evanđelistar* sadrži autograf Markova evanđelja (Hercigonja 2006: 20).

dok je *Potepa* prema njemu nadimak koji je hipokoristik ili je preobraženo u *Potêha*. Treći raskolnik ima germansko latinizirano ime Ulfus kojemu se dodaje i nadimak *Golfangus*. „*Go* – mjesto, *Wo-* znači, da se to ime izgovaralo romanski Golfango.“ Prema njemu to može biti jedino langobardsko ime, Langobard iz sjedišta Ogleja (Akvileje) u kojemu za to vrijeme vladaju šizmatički patrijarsi, dok pravoslavni vladaju u Gradežu (Grado).

Preostali su onomastički primjeri na kojima je vršena pomna analiza: *Podrek*, *prvad/prevede* (kanonik), *plovanija* (župa), *Plovanić*, *žăkan* (najniži svećenički stupanj), *Sutivan*, *Supetar*, *Alferd*, *Gisibertus* (splitski opat).

Analiza je potom izvršena na **toponomastičkim terminima**. Navodi da je *Aquileia* vjerojatno karnijskog (keltskog) podrijetla. Pridjev tog toponima na –ensis glasio je vulgarnolatinski *Aculeiesis* – čemu u grčkom odgovara *Ακυληία*, *Αχοληία*, a odatle potječe starofurlanski i starotalijanski *Aghulea*, odnosno kasnije furlansko (s gubitkom suglasnika pred velarnim vokalom) *Aloèe* = *Olèe*. Skok tvrdi kako je razvoj gotovo jednak kao u *aquila* „,orao“ > kors. *águla*, gall. *Acula*, a potom objašnjava kako je hrvatski i slovenski oblik nastao prijelazom vokala *u* u polugas. Takav primjer potvrđen je u Istarskom razvodu (iz XV. st.) u pridjevu *oglejske crikve* te navodi kako Kožičić koristi ikavski oblik *pri Oglji, Vlah ili Italijan rodod ogljanin otočastvom*.

Sljedeći primjer, ujedno i drugo sjedište akvilejskih misionara, kako Skok napominje, nosi naziv prema izgovoru Slovenaca u Gorici *Čedäd*, etnikum *Čedäjci*, furlanski *Cividât*, službeno talijanski *Civiale*, etnikum *cividalês*, *cividalin*, *cividin*, odakle potječu naša prezimena *Cividîn* i *Cividîni* – podrijetlom furlanski zidari. Skok smatra kako je za njegove tvrdnje značajna potvrda gospodinu *Bilelmu s Čabdada* iz 1325. godine, gdje je vidljiv furlanski izgovor gemranskoga imena *Bilelmo* za Wilhelm. Tvrdi da ako usporedimo *Čabdada*, *Čedad* s dubrovačkim *Captat*, uviđa se poznata furlanska sonorizacija dentala za razliku od nesonoriziranog starodalmatinskog izgovora. Intervokalno *i*, kao i u riječi *Oglej*, prešlo je u poluglas i ispalo. Od naziva toga grada u Gorskom kotaru nastala je riječ *cebedîn* m. koja označava grožđe od kojega se pravi bijelo vino, a furlanskoga je porijekla jer je nastala od riječi *cividîn*.

Nadalje, treći primjer koji Skok izdvaja, a ujedno je i sjedište koje se nalazilo na malom otočiću odnosi se na latinski *Gradus* – čije je značenje stube u luci. Skok uspoređuje obalski toponim *Grau* u južnoj Francuskoj koji je istog podrijetla. U slovenskom jeziku

postoji to ime u latinskoj pridjevskoj izvedenici na *-ensis* > vl. lat. *-esis* *Gradež* što prema njemu podrazumijeva *patrijarha* ili insula „otok“ (Skok 1953: 54).

Iz navedene analize Skok zaključuje kako su nazivi za sva tri sjedišta akvilejskih misionara morala ući u naš narodni govor već u razdoblju od VI. do VIII. stoljeća. Utvrđuje to na temelju fonetskih usporedbi prijelaza vokala *a* u *o*, koji, poslije *r*, može i ostati, i za prijelaz intervokalnog *i* u > *ɔ*, *ɔ* i gubljenje poluvokala (Skok 1953: 54).

Posljednja skupina riječi koja je ispitivana, raščlanjena i uspoređivana jest **crkvena terminologija**. Prvi primjeri iz te skupine su *kûm*, *kúma* što se izražavalo terminološki s *cómpater* „suotac“, *commáter* „sumajka“ > *kûm*, *kúma*. Na prostoru akvilejske patrijaršije, za taj termin, stvoren je termin kojim se jače isticala svetost kumstva – deminutiv na *-ulus* *sanctulus* „mali svetac“, fulanski i mletački *santol(o)*. „Taj izraz ušao je u naš govor vrlo rano jer je grupa *-an-* pred konsonantom reflektirana na jednak način kao starocrsl. velarni nazal *ɔ*.“ Skok ističe kako se i danas koristi staroslavenska riječ *sutlb* iz XIV. i XV. stoljeća, ali u drukčijim, evoluiranim oblicima, primjerice na Krku, Puntu i Baški upotrebljavaju je u obliku *sùtal* gen. *sùtla*, *sùtle* *Ive*, prema *sùtla Mâre*. Kušar bilježi oblik *sùtla* i na Rabu. Ističe kako je na drugim kvarnerskim otocima potisnut od kasnijeg mletačkoga *santolo* > *sōntul* (Susak), *sântu* (Božava) *šantula*, *šjor* šantulo (Cres) te *sutli* (Krk) gdje je *-i* od određenog pridjeva. Objašnjava kako je sasvim normalna pojava da na području Jadrana mlađi romanizmi mletačkog podrijetla potiskuju stare. (Skok 1953: 56)

Preostali su primjeri crkvene terminologije: *pilijun* (kumče na krstu ili na korizmi), *korizma*, *ponedjeljak*, *kalež*, *brevijar*, *dublenu stomanja* (ckrveno ruho).

Tablica 1 – Onomastički i crkveni termini

Onomastički i crkveni termini nastali za vrijeme djelovanja akvilejskih misionara		
Onomastički termini	Toponomastički termini	Crkvena termini
<i>Mogorić</i>	<i>Oglej</i>	<i>kûm</i> , <i>kúma</i>
<i>Zdeda</i>	<i>Cividîn</i>	<i>Pilijun</i>
<i>Potêha</i>	<i>Gradež</i>	<i>Korizma</i>
<i>Podrek</i>	--	<i>Ponedjeljak</i>

<i>prvad/prevede</i>	--	<i>Kalež</i>
<i>Plovanija</i>	--	<i>Brevijar</i>
<i>Plovanić</i>	--	<i>dublana stomanja</i>
<i>žakan</i>	--	--
<i>Sutivan</i>	--	--
<i>Supetar</i>	--	--
<i>Alferd</i>	--	--
<i>Gisibertus</i>	--	--

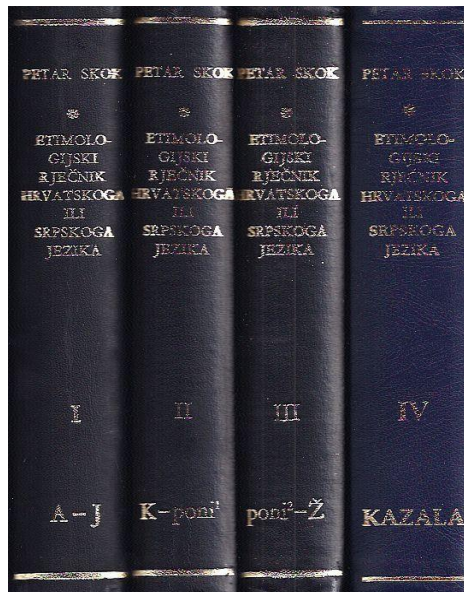
Skok izdvaja i toponime koji se odnose na razdoblje prije djelovanja akvilejskog misionarstva, a koji su u vezi sa slavenskom mitologijom: Perun, Kobarid (naselje) (Skok 1953: 61).

Tablica 2 - Toponimi

Toponomastički termini nastali prije djelovanja akvilejskih misinara	
Toponimi	Značenje
<i>Perud</i>	Naziv brda
<i>Kobarid</i>	Naziv naselja

Onomastičar Petar Skok uspoređivao je riječi koje su furlanskog i venetskog podrijetla, a koje su ostavile traga na jezičnom području gdje su vršena pokrštavanja od strane akvilejskih misionara. Njegovo zagovaranje zapadne hipoteze ne može biti u potpunosti prihvaćeno jer je utemeljeno na neizravnim izvorima – jezičnom materijalu, a ne na izravnim izvorima – glagoljičnim spomenicima. Unatoč tomu, izvršio je izvrsnu jezičnu usporedbu,

dokazao snažan jezični utjecaj akvilejskih misionara na našim prostorima i time pridonio pitanju postanka i razvoja glagoljice na našem tlu. Skok je istaknuo i važnost drugoga vala pokrštavanja koji često biva zanemaren, a kojim je podastrijet put narodu za primanje vlastite slavenske riječi u liturgiji i slavenskoga pisma.

Slika 8 - Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika

Slika 9 - Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima

9. Zaključak

Rad pod nazivom *O glagoljici uzgredno, no s autoritetom – Ferdo Šišić i Petar Skok* pokušaj je da se etabliranim teorijama o postanku i podrijetlu glagoljice pridruže i manje poznata, uglavnom marginalna istraživanja, navedene teme. Istaknuti hrvatski historiograf Ferdo Šišić iskoristio je svoja povijesna znanja kako bi pristupio navedenoj problematici čime je dao značajan doprinos daljnjim istraživanjima i filološkim zaključcima. Povijesna vrela poslužila su mu za opis života i djelovanja Svete Braće kao primarni izvor za proučavanje njihova djelovanja i postanka glagoljice u egzaktnoj paleografskoj znanosti. Šišić navodi i druge argumente koji idu u prilog ćirilometodskoj teoriji, a temelj su im povijesni izvori, poput osnivanja Ninske biskupije koja je rasadište glagoljske kulture i pismenosti. Susret Hrvata i Gota na Balkanskom poluotoku ne isključuje mogućnost uzajamnog jezičnog utjecaja, no nastanak slavenskoga pisma ne možemo vezati uz isto. Onomastičar i romanist Petar Skok, kao zagovaratelj zapadne teorije, pak upućuje na mogućnost nastanka glagoljice za vrijeme drugog kristijanizacijskog vala koji je tekao od strane akvilejskih misionara. Međutim, u njegovu su fokusu prvenstveno stvaranje plodnoga tla i preduvjeti koje su akvilejski misionari stvorili svojim djelovanjem, zbog čega je narod bio spreman primiti pismo kojim će moći bilježiti slavensku riječ. Ističe važnost drugoga vala pokrštavanja kojemu je pridana puno manja pozornost, nego trećem. Ono što povezuje dvojicu izuzetnih znanstvenika jest njihov doprinos problematici podrijetla i postanka glagoljice i neopterećen pristup, a ona je stoljećima nerazriješeno pitanje koje je glavna tema i današnjim brojnim raspravama čemu se priključuje i ovaj rad. Sljedeća poglavlja, na samome kraju, koja donose zanimljivosti o osobinama, običajima i načinu života Slavena i mitologiji dodana su zbog istraživačkoga interesa autorice. Dodatak, koji je utemeljen na povijesnim vrelima i legendama, ujedno pridonosi cjelokupnoj temi jer je njime stvorena slika načina života prvih Slavena. Dobiva se povijesni kontekst u kojemu su bili stvarani preduvjeti života glagoljice.

10. Zanimljivosti o kulturi Slavena u knjizi *Hrvatska povijest I* Ferde Šišića iz 1906.

Uz osnovnu istraživačku temu donesena su i dva dodatka s zanimljivostima o načinu života prvih Slavenima, ali i onih vezanih uz slavensku mitologiju. Prvi dodatak vezan je uz kulturu i običaje prvih Slavena. Motivacija za uvođenje zanimljivosti proizašla je iz toga što Šišić u svojoj povijesti donosi zanimljive informacije o kulturi i domovini Praslavena te kasnijim migracijama i podjelama slavenskih jezika i naroda. To su pitanja poredbene slavenske filologije i obrađuju se u poredbenim slavenskim gramatikama. U nas je takvu pisao Stjepan Ivšić, a u novije vrijeme u dva sveska poredbenu je gramatiku napisao Milan Mihaljević. Drugi svezak, koji uz morfologiju donosi detaljnije informacije o slavenskoj pradomovini i povijesnoj i kulturi Slavena, izišao je krajem 2014. godine.

Ferdo Šišić ističe kako je ime *Slavenin (Slovjenin)* pradavnoga podrijetla te da označava čovjeka koji jasno govori – od riječi *slovo*, za razliku od nerazumljivih stranaca koje Slaveni nazivaju *Nijemac* prema riječi *nijem*. Bratulić u svojoj povijesti također naznačuje tu činjenicu te pri tome tvrdi kako je Konstantin Ćiril znao da Sloveni "slove", tj. govore te je zbog toga kada je stvarao prvo slavensko pismo (glagoljicu) uzeo temeljni naziv iz kršćanske teologije, *Logos, Verbum*, ime za Drugu Božansku Osobu, Isusa Krista, nazvao *Slovo (Riječ)*. Iz toga proizlazi i razlog zbog kojega je slovo *s* glagoljično i grafički ispunjeno snažnom simbolikom - spajanjem trokuta i kruga što označava Sveto Trojstvo i puninu Božanstva (Bratulić 2009: 9).

Osim toga, *Sloveni* su bili jednojezični ljudi spram višejezičnih im susjeda na Zapadu. Zbog razlika koje su se javljale i kasnije sve više dolazile do izražaja, Slaveni se dijele u tri skupine: Zapadne (Česi sa Slovacima, Poljaci, Lužički Srbi i Polapski Slaveni), Istočne (Rusi) i Južne (Slovinci, Hrvati, Srbi i Bugari). Prema tome, stare Južne Slavene opisuje kao ljude visokoga rasta, snažne i kestenjaste kose. Prema karakternim osobinama s obzirom na druge bili su izuzetno miroljubivi, dobroćudni, nastojali se maknuti što dalje od zla i kakve nedaće, marljivi i radišni. Bavili su se ratarstvom i stočarstvom. Osim toga, pridaje im se osobina osobite gostoljubivosti koja je počesto prelazila i u rasipnost i pretjerivanje u obilnošću čime se i danas nerado možemo pohvaliti da smo naslijedili to od predaka. Prema stranica su bili izuzetno pažljivi i osjećali dužnost da ih trebaju dostojanstveno dočekati i otpremiti (Šišić 1905: 6).

Šišić izdvaja i to kako bizantski pisci naglašavaju njihovo junaštvo i lukavost u borbama. Osim istaknutih vrlina, pripisivala im se i vjernost u bračnome životu. Pri opisu bračnoga života Šišić izdvaja Maruikijev citat koji govori o samoubojstvima žena utapanjem, smatrajući svoj život bezvrijednim i besmislenim, kada bi saznale da su im muževi stradali. (Šišić 1905: 7). No, Šišić ne opisuje samo vrline Slavena, nego ističe i njihove mane zbog kojih je dolazilo do zaoštrenih odnosa među plemenima. Njihova nesložnost i nepokornost vladarima bila je ona koja ih je dovodila do neprestanih sukoba unutar plemena. Kada je u pitanju vjera, župani su se među sobom neprestano svađali, umjesto da su se suprotstavili drugima koji su ih pokoravali. Nisu trpjeli vlast nad sobom i stoga nisu ni imali državu. Oružje kojim su se koristili bilo je koplje ili kratka sulica, mač, pračka i otrovna strjelica (Šišić 1905: 8). Njihova nesložnost i nedržanje ugovora najveći su razlozi zbog kojih se nisu toliko dugo bili ujedinili. Da nije bilo tako, bili bi najsložniji i najjači i duhovno i prema zauzimanju teritorija jer im je jedna od osnovnih odlika bila snaga i hrabrost.

Zadružan dom bio je osnovica njihova društvenog života u kojemu su svi sakupljeni ljudi imali krvne veze. Zadrugom je upravljao, dakako, domaćin. Domaćin je najčešće bio najstariji član zadruge, a tako je i danas u našoj kulturi – najstariji član obitelji najviše se poštuje. Imali su drvene kuće oko koje se nalazio dvor, a iza njega stoka koju su nazivali *hlevina*, pokraj kuće nalazio se vrt s povrćem te i voćnjak i pčelinjak. Jedno od omiljenih vrsta pića i hrane bio im je med. Živjeli su u potpunoj demokraciji, svi su bili jednaki, nije bilo bogatijih ili siromašnijih. Osim, naravno, onih koji nisu pridonosili zajednici i odupirali se naredbama koje treba izvršavati cijela zajednica – oni bivaju prognani i nazivaju ih *hudi*. Otkriven je razlog zbog kojeg im biva teško prihvatiti državu i vlast nad sobom jer prije toga nisu uopće imali staleških razlika među sobom (Šišić 1905: 9).

Kada bi u jednoj kući postalo tijesno, jedan dio obitelji bi se odvojio i načinio vlastitu kuću u blizini stare. Na takav način nastajale su sve brojniji domovi koji su zajedno činili jedno selo. Takvo jedno selo smatralo se bratstvom kome je na čelu bio čelnik. Više bratstava činilo je pleme. Naseljeni teritorij plemena nazivao se župa. Primjer župe jest Mogorović, koju u članku opimjeruje i P. Skok. Razlog tomu jest Hermagorasa kao glavni svetac akvilejske crkve i učenik svetoga Marka, tzv. autora *Čedadskog evanđelistara*. Ime sveca u nas se dakako očituje preoblikovano prema fonetskim pravilima u našem jeziku, i to u imenima, prezimenima i nazivima voća, kao što je primjerice vrsta jabuke mohorica. Pretpostavlja se da je to ime dospjelo među naš narod još u VI. stoljeću. (Skok, 1953: 51) Nadalje, pleme u župi biralo je glavara župana koji je bio vrhovni sudac, vojskovođa i koji se

po nečemu isticao od drugih. U središtu župe nalazio se grad u kojemu nisu obitavali, nego su samo odlazili na sastanke i koji im je služio kao sklonište pri napadu neprijatelja (Šišić 1905: 11).

11. Pitanje mitologije u knjizi *Hrvatska povijest I* Ferde Šišića i radu *Uslovi života glagoljice Petra Skoka*

Drugi dodatak vezan uz osnovnu istraživačku temu odnosi se na slavensku mitologiju. Uzgredno nas je zanimalo kako je Šišić pristupio pitanjima slavenske mitologije jer ona danas postaje važnom istraživačkom temom, kako u slavenskoj filologiji tako i u drugim znanostima poput etnologije. Osobito je zanimljivo kako su u nas prof. Katičić i V. Belaj uspješni povezati slavensku bespismenost, obilježenu mitologijom, sa slavenskom prvom pismenosti, glagoljičnom i ćiriličnom te rekonstrukcijom prve pismenosti (npr. Vinodolski zakonik i analiza praslavenskih pravnih običaja) obogatili znanja o slavenskoj mitologiji. Danas isto tako znamo da zapadni, južni i istočni Slaveni nisu štovali iste bogove, odnosno da su nazivi i atributi bogova varirali pa je zanimljivo kako je se to predstavio Šišić davne 1906. godine, ali kako se time prožimaju i Skokovi onomastički zaključci.

Kako je Skokovo područje bilo onomastika, toponomastika i kršćanska terminologija koju je obradio u svome članku, pri samome kraju navodi i to toponime koji svjedoče o slavenskoj mitologiji i slavenskom vremenu prije djelovanja akvilejskih misionara. Riječ je o nazivu brda Perun u Istri (Skok 1953: 51). Budući da nisu imali svojega pisma, nisu ni mogli zapisati svoju mitologiju, iako se ona sigurno prenosila narodnom predajom jer su Slaveni imali razvijenu usmenu književnost (usp. Katičić 2008, 2010, 2011). Dolaskom pisma i pokrštenjem, prežici mitologije morali su biti utkani u zapisane kršćanske pjesme i pravne spomenike te druge glagoljske tekstove na kojima počiva najranija slavenska pisana kultura, ali i sam glagoljični pismovni sustav (usp. Lukić, Babić Sesar, Blažević Krezić 2012). Svoju pogansku kulturu narodi ne odbacuju sigurno tek tako, nego ju intenzivno štiju još nakon kristijanizacije.

Šišić navodi kako su Južni Slaveni vjerovali u božanstva koja vladaju cijelim svijetom i nalikuju ljudima, ali su puno savršenija bića. Naravno, glavno obožavanje svodilo se na pokoravanje prirodnim silama, no o tome se vrlo malo sačuvalo i zna. Bogovima su za pokoru žrtvovali volove, a žrtvu samu obavljao bi zadružni domaćin ili plemenski župan. Osim toga štiju i potoke i vile kojima također prinose žrtve. Smatra se da je njihov vrhovni bog, ističe Šišić, bio Perun, bio bog munje i groma te da je gospodario svime. Osim njega, drugi poznati

bog je Dajbog koji predstavlja izvor svakog dobra na zemlji, širio je blagotvornu svjetlost svojih životnih i toplih zraka. Slaveni nisu znali što je sudbina pa nisu zbog toga ni vjerovali u nju, ali su smatrali da neke više božanske sile, također personificirane, vladaju čovjekovom osobnošću – suđenice i rođenice.

Slika 10 - Bog Perun

12. Literatura

1. Antoljak, Stjepan. 1989. Ferdo Šišić, Zagreb, Arhivski vjesnik, 33, 125-141, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/AV_1989_33_17%20(1).pdf , lipanj 2015.
2. Bergovec Marina, Dubravka Ivšić. 2013. Veliki etimološki rječnik hrvatskoga jezika i računalna struktura njegove natuknice, Zagreb, Filologija, 58, 191-209, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/191_209_Filologija_58_Ivsic_Bergovec_4.pdf, lipanj 2015.
3. Bratulić, Josip. 2009. Povijest hrvatskog jezika, Zagreb : Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, 582 str.
4. Damjanović, Stjepan. 1995. Jazik otočarski, Zagreb : Matica hrvatska, 171 str.
5. Damjanović, Stjepan. 2004. Slovo iskona, Zagreb : Matica hrvatska, 321 str.
6. Guberina, Stjepan. 1955. Dr. Petar Skok, Zagreb, Jezik, 4/4, 97-99, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/97_99%20(1).pdf, lipanj 2015.
7. Hercigonja, Eduard. 2006. Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja, Zagreb : Matica hrvatska, 286 str.
8. Katičić, Radoslav. 2013. Hrvatski jezik, Zagreb : Školska knjiga, 283 str.
9. Katičić, Radoslav. 1998. Litterarum studia, Zagreb : Matica hrvatska, 760 str.
10. Kolar-Dimitrijević, Mira. 2003. Povjesničar dr. Ferdo Šišić kao saborski zastupnik 1908. – 1911. godine, Zagreb, Scrinia Slavonica, 3/1, 413-433, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/scr3_413_433Kolar.pdf, lipanj 2015.
11. Lukić, Milica i Blažević-Krezić, Vera. 2014. Radoslav Rotković tragom triju faza slavenske pismenosti Crnorisca Hrabra. RADOSLAV ROTKOVIĆ: ŽIVOT I DJELO [ur. Radoman, Aleksandar ; Čirgić, Adnana ; Popović, Nikola]. Cetinje : Fakultet za crnogorski jezik i književnost, str. 143-175.
12. Matijašević Sokol, Mirjana. 2011. Notae, epigraphicaepalaeographicae, chronologicae, historiographicae (...) u radovima M. Barade, Zagreb, Povijesni prilozi, 40/40, 23-33, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/Matijevic_Sokol.pdf, lipanj 2015.
13. Skok, Petar.1953. Uslovi života glagoljice, Zagreb, Slovo, 3, 50-63, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/50_63.pdf, lipanj 2015.
14. Šišić, Ferdo. 1905. Hrvatska povijest I, Zagreb : Matica hrvatska, 208 str.
15. Šišić, Ferdo. 1990. Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 749 str.
16. Šufflay, Milan. 1927. Šišić Ferdo, Hrvatska povijest I., Starohrvatska prosvjeta, 1/1-2, 118-125, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/18_M_Sufflay.pdf, lipanj 2015.
17. Tarfa, Robert. 2003. Hrvati i Goti, Split : Marjan tisak, 264 str.

18. Žagar, Mateo. 2013. Uvod u glagoljsku paleografiju 1, Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 391 str.

13. Mrežni izvori

19. <http://www.glas-slavonije.hr/vijest.aspx?id=254070> (15. siječnja 2015. u 13.30 sati)
20. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56465> (15. siječnja 2015. u 14.00 sati)
21. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59603> (27. siječnja 2015. u 14.10 sati)

14. Prilozi

Slike:

Slika 1 - Ferdo Šišić, povjesničar

Slika 2 - Sveta Braća

Slika 3 - Gotske rune

Slika 4 - *Hrvatska povijest I*

Slika 5 – *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*

Slika 6 - Petar Skok, filolog

Slika 7 - Jedna stranica *Brižinskih spomenika*

Slika 8 - *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*

Slika 9 - *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*

Slika 10 - Bog Perun

Tablice:

Tablica 1 – Onomastički i crkveni termini

Tablica 2 – Toponimi